

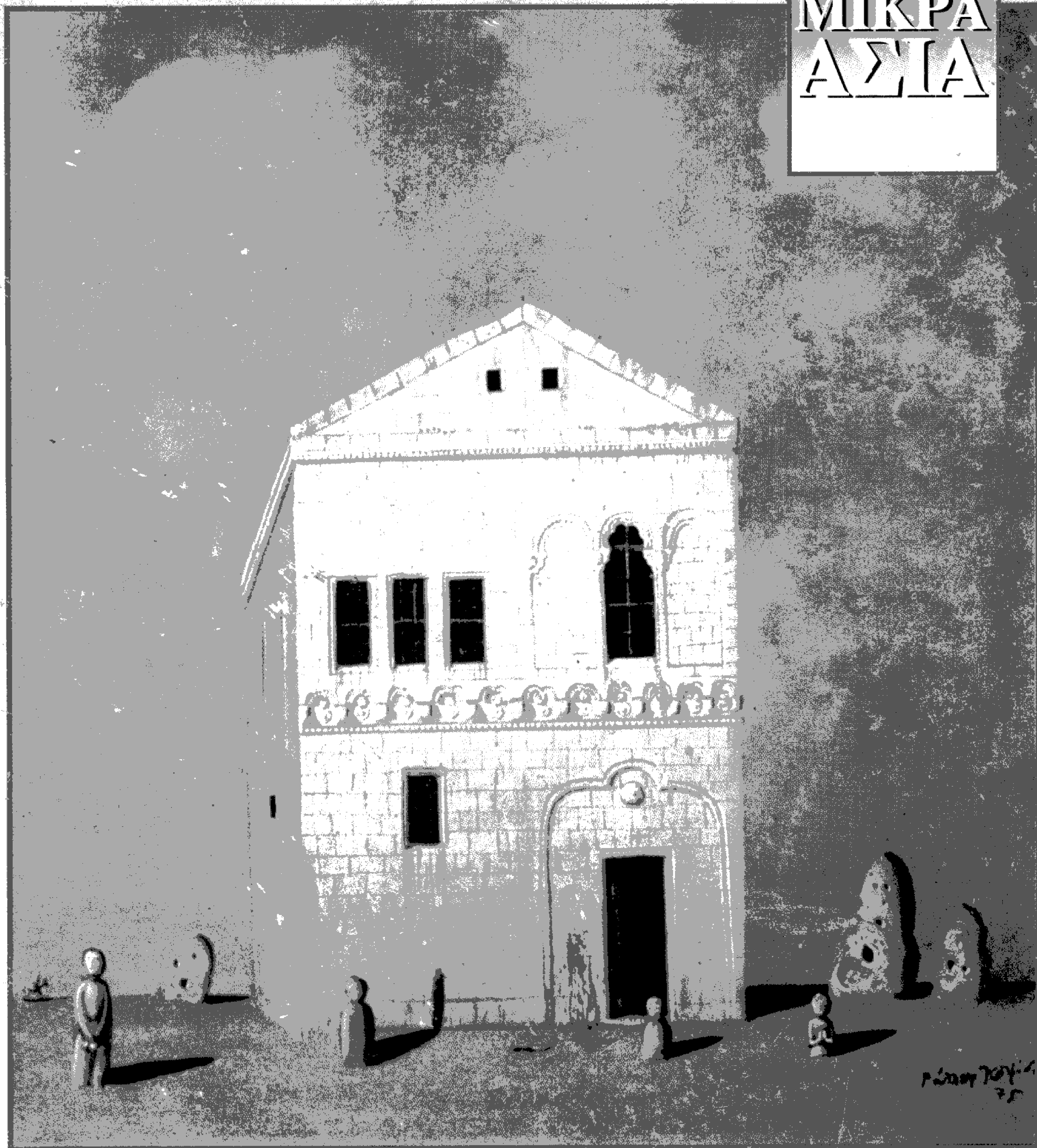
ντέφι

18

1500 ΔΡΧ.

περιοδικό για το τραγούδι κι όλα τ'άλλα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΜΙΚΡΑ
ΑΣΙΑ





ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗΣ



Στο δρόμο του Μάρκου

Ενορχήστρωση: Στέλιος Βαμβακάρης
Διεύθυνση ορχήστρας: Ευαγγελία Μαργαρίνη Μουσική επιμέλεια: Γιάννης Δέδες
Στέλιος Βαμβακάρης: μπουζούκι, τζουρά, μπαγλαμά Σπύρος Λιόσης: μπουζούκι
Δημήτρης Παπαδόπουλος: μπουζούκι Ευαγγελία Μαργαρίνη: πιάνο, ακορντεόν
Γιάννης Δέδες: κιθάρα, ποτήρι με κομπολόι Τάκης Φραγκούς: μπαγλαμά

ΝΤΕΦΙ

Μικρές εστίες

Γραφείο Έκδοσης

Σόλωνος 85 - Αθήνα 106.79

τηλ.: 3629 569

Φαξ: 3641 334

Εκδότης

Σωτήρης Νικολακόπουλος

Υπεύθυνος Σύνταξης

Στέλιος Ελληναδάς

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν

Μάρκος Δραγούμης

Λεωνίδας Εμπειρίκος

Ιωάννα Κλειάσιου

Γιώργος Κοντογιάννης

Θωμάς Κοροβίνη

Παναγιώτης Κουνιάδης

Ράλλης Κοψίδης

Νίκος Μπαζιάνας

Ακης Πάνου

Δημήτρης Χατζόπουλος

Ιδιοκτησία

Χ.Ελληναδάου και Σια Ε.Ε.

Νομική Σύμβουλος

Βάσω Διαμαντοπούλου

Καλλιτεχνικός Σχεδιασμός

Δημήτρης Αρβανίτης

Γραμματεία

Λένα Βαλμά

Καλλιτεχνική Επιμέλεια

Ιωάννα Κλειάσιου

Φωτογραφίες

Αρχείο Ντέρι

Στούντιο Προβολή

Θεσσαλονίκη

Νίκος Θεοδωράκης

Rock 100

Π. Μελά 15 & Τσιμισκή

τηλ.: 265708

Σελιδοποίηση-μοντάζ

Βιβλιοσυνεργατική

Φειδίου 18

Εκτύπωση

Πέτρος Μπάμπης

Γερανίου 24

Βιβλιοδεσία

Κώστας Ρουμελιώτης

Γερανίου 24

Τεύχος 18

Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1993

Τιμή δρχ. 1.000

«Σπίτι της Συνασού της Καππαδοκίας»

Ο πίνακας του εξωφύλλου είναι έργο

του Ράλλη Κοψίδη

Η μακέτα του εξωφύλλου είναι του

Δημήτρη Αρβανίτη

Μέσα από το ΝΤΕΦΙ διανύουμε τον δωδέκατο χρόνο μας πολύπλευρης δραστηριότητας. Λίγο πιο μεγάλοι και ίσως λίγο πιο σοφοί, με μεγαλύτερη πείρα και μικρότερη βεβαιότητα, ζώντας συνεχώς μια περιπέτεια, συνεχίζουμε την αποκάλυψη και καταγραφή των στοιχείων του πολιτισμού μας που συμπίεζονται κάτω από "σωρούς σκουπιδιών", που οι κοινωνίες της παρακμής σκοτώνονται να συσσωρεύσουν. Στοιχείων του πολιτισμού που υπάρχουν μέσα στη συλλογική μνήμη, σ' ένα σμυρναίικο τραγούδι και στον ήχο του κεμεντζέ, σ' ένα ακρωτηριασμένο άγαλμα και σε μια φρεσκοβαμμένη βαρκούλα, σ' ένα χαμόγελο της ανηψιάς μου και σ' ένα γλυκό της μάνας μου, σε μια στροφή του ζειμπέλικου και σ' ένα ταξίμι του Τσιτσάνη, σε μια παπαρούνα του Κοψίδη και σε μια ομοιοκαταληξία του Παλαμά, σε ένα κέρασμα...

Αυτοί που ασκούν εξουσία, μέσω του κράτους, του τύπου ή των οικονομικών κέντρων, προσπαθούν να προσαρμόσουν τον πολιτισμό, την ψυχή του έθνους, στις ανάγκες τους, στα συμφέροντά τους. Υποκριτικό το ενδιαφέρον τους, εξαντλείται κραυγαλέα και μονόπλευρα στα εύκολα, τα εμπορικά, τα αναλώσιμα. Τους είδαμε με τη Μακεδονία, το επιβεβαίωσαν στην προεκλογική περίοδο. Ό,τι πουλάει. Τόσοι και τόσοι προεκλογικοί λόγοι, πουθενά μια λέξη ουσιαστική για τον πολιτισμό και την αληθινή παιδεία. Κι άμα τους ρωτήσεις, έχουν έτοιμες βαρύγδουπες απαντήσεις. Κενές περιεχομένου. Καρφάκι δεν τους καίγεται για το περιβάλλον που καταστρέφεται, την Ακρόπολη και τα εγκεφαλικά μας αγγεία που σαπίζουν από τη ρύπανση, τους ποιητές που πεθαίνουν στα ράντζα των νοσοκομείων, τους σαντουριτζήδες που λιγοστεύουν και τα πανηγύρια που γίνονται σκυλάδικα. Όλο το κόλπο τους παίζεται στους προϋπολογισμούς, τα χρηματιστήρια, τις ακροαματικότητες και τις εργολαβίες. Και ο τόπος, η ιστορία, οι πολίτες και ο πολιτισμός κακοποιούνται καθημερινά στο βασίλειο της κακογουστιάς και του ψεύτικου.

Κι εμείς τι κάνουμε; Απλώς προσπαθούμε να υπερασπιστούμε ό,τι είναι άξιο λόγου, μικρό ή μεγάλο, παλιό και νέο. Και για να μην τους μοιάσουμε.

Στ. Ε.



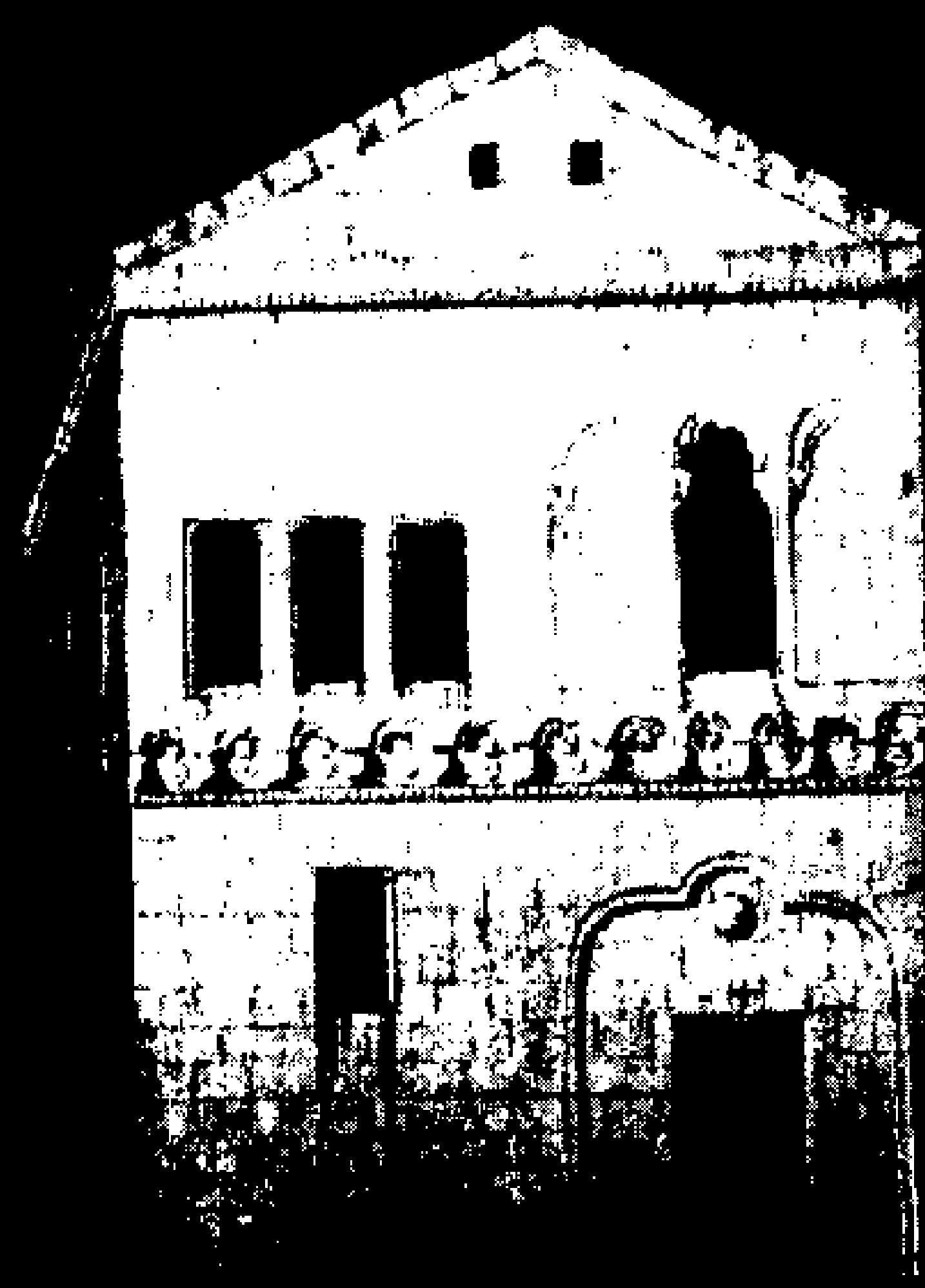
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΧΟΛΙΑ των συνεργατών.....	2-16
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ: ΑΦΙΕΡΩΜΑ.....	17-80
ΧΡΟΝΙΚΟ 1904-1931.....	18
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ του Στέλιου Ελληναδά.....	19-27
ΕΘΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΔΟΣΙΕΣ του Κυριάκου Σιμόπουλου.....	28
ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ του Μιχάλη Χαραλαμπίδη.....	30
ΕΣΒΕΣΘΗ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ του Χρύσανθου Τραπεζούντος.....	32
Η ΣΙΩΠΗΛΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΣΦΑΓΗΣ του Τζωρτζ Χόρτον.....	34
ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ του Ανδρέα Μαζαράκη.....	36
Η ΑΝΑΤΟΛΗ της Έλλης Παπαδημητρίου.....	37
ΑΠΟΦΑΣΙΣΑΝΕ ΝΑ ΜΗ ΦΥΓΟΥΝΕ του Φώτη Κόντογλου.....	38
ΙΩΝΙΚΟΝ του Κωνσταντίνου Καβάφη.....	39
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ του Γιώργου Σεφέρη.....	39
ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ	
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1912-1924) του Α.Α. Πάλλη.....	40
ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ του Κωστή Παλαμά.....	41
"ΜΗ ΔΙΑΒΑΖΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ.. ΤΣ' ΕΧΟΥΝΕ ΓΡΑΨΕΙ ΠΛΗΡΩΜΕΝΟΙ	
ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ.." του Γιώργη Παπαδόπουλου.....	42
ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ με τους Μ.Δραγούμη, Λ.Εμπειρίκο, Π.Κουνιάδη.....	46
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ: ΔΙΣΚΟΙ 33 ΣΤΡΟΦΩΝ.....	57
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΣΤΙ ΑΙΔΙ ΠΟΤΕ Η ΙΩΝΙΗ του Γιώργου Παπαδάκη.....	60
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ του Λαίλιου Καρακάση.....	61
"ΤΑ ΣΙΝΑΦΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΖΙΚΗΣ" του Δημητρίου Αρχιγένη.....	69
Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ της Μέλπως Μερλιέ.....	75
ΟΙ ΑΚΡΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ του Samuel Baud-Bovy.....	77
ΑΝΑΤΟΛΗ του Κωστή Παλαμά.....	78
Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑΣ του Θωμά Κοροβίνη.....	79
ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ.....	80
ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ του Ακη Πάνου.....	81
ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ IFPI - ΣΥΝΝΕΤΕΥΣΗ: ΜΙΑΤΟΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ.....	84
"ΟΠΩΣ Η ΑΜΑΔΡΥΑΣ" του Ράλλη Κοψίδη.....	90
Ο ΘΕΙΟΣ ΜΟΥ ΝΙΚΟΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΑΚΟΣ του Γιώργου Κοντογιάννη.....	94
ΣΥΝΝΕΤΕΥΣΗ: ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΛΙΓΟΠΟΥΛΟΥ.....	98
ΛΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ - ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΧΑΛΚΙΑ του Νίκου Μπαζιάνα.....	102
Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΣΙΚΗ ΝΕΣΙΜΙ ΤΣΙΜΕΝ του Θωμά Κοροβίνη.....	106
ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ της Ιωάννας Κλειάσιου.....	108
ΔΙΣΚΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.....	112-120

Λ Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Λ

στη
Μικρά Ασία

ΜΙΚΡΑ
ΑΣΙΑ



ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΣΤΕΛΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΗΣ

Εσείς θούνα της Αγκυρας και της Μικράς Ασίας,
ποτέ να μην ανθίσετε, ποτέ μη λουλουδίστε,
με το κακό που πάθαμε στις δεκατρείς τ' Αυγούστου!
Γύρισαν τα θούνα κορμιά γι' οι χάρποι παλληκάρια
γι' άλλα παιδιά γ' αγράλιστα γι' άλλα να λαծωμένα.

(Από δημοτικό τραγούδι)



η ελληνική Μικρά Ασία

19

ΑΒΗΣΣΟΣ, ΑΒΥΔΟΣ, ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΣ, ΑΓΚΥΡΑ, ΑΓΡΑΣ, ΑΔΡΑΜΥΤΕΙΟΝ, ΑΕΤΟΣ, ΑΘΗΝΑΙ, ΑΙΓΙΑΛΟΣ, ΑΙΓΟΣ, ΑΙΝΟΣ, ΑΙΟΛΙΑ, ΑΚΡΟΪΝΟΣ, ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ, ΑΛΙΣ, ΑΜΑΣΣΕΙΑ, ΑΜΙΣΟΣ, ΑΝΑΤΟΛΗ, ΑΝΕΜΟΥΡΙΟΝ, ΑΝΤΙΟΝΗ, ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ, ΑΡΤΑΚΗ, ΑΣΣΟΣ, ΑΣΤΑΚΟΣ, ΑΣΤΡΑΙΟΣ, ΑΤΤΑΛΕΙΑ, ΒΙΘΥΝΙΑ, ΒΟΣΠΟΡΟΣ, ΒΟΥΡΛΑ, ΒΟΥΣ, ΓΑΛΑΤΙΑ, ΓΕΡΜΗ, ΓΙΓΑΣ, ΓΛΑΥΚΟΣ, ΓΟΡΔΟΣ, ΓΡΑΝΙΚΟΣ, ΔΙΑΥΜΑ, ΔΙΟΚΛΕΙΑ, ΔΟΥΡΥΛΑΙΟΝ, ΔΡΑΚΟΣ, ΔΡΕΠΑΝΟΝ, ΔΩΔΕΚΑΠΟΛΙΣ, ΔΩΡΙΣ, ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΙΣ, ΕΛΑΙΑ, ΕΛΑΙΟΥΣΑ, ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΣ, ΕΞΑΜΙΑΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ΕΡΜΟΣ, ΕΡΜΩΝΑΣΣΑ, ΕΡΥΘΡΑΙΑ, ΕΥΔΩΝ, ΕΥΗΝΟΣ, ΕΥΖΕΙΝΟΣ, ΕΦΕΣΟΣ, ΖΕΦΥΡΙΟΝ, ΖΗΛΕΙΑ, ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΘΕΙΡΑ, ΘΕΟΔΟΣΙΟΥΠΟΛΙΣ, ΘΕΡΜΑΙ, ΘΗΒΑΙ, ΘΗΡΑ, ΘΡΑΚΗ, ΘΥΑΤΕΙΡΑ, ΘΥΜΒΡΗΣ, ΙΑΣΟΣ, ΙΔΗ, ΙΕΡΑΠΟΛΙΣ, ΙΚΟΝΙΟ, ΙΑΙΟΝ, ΙΜΒΡΟΣ, ΙΩΝΙΑ, ΚΑΔΜΟΣ, ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ, ΚΑΛΒΟΣ, ΚΑΛΑΜΑΚΙ, ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΙΑ, ΚΑΛΔΙ-ΠΟΛΙΣ, ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, ΚΑΠΡΟΣ, ΚΑΣΤΑΜΟΝΗ, ΚΑΤΑΡΡΑΚΤΗΣ, ΚΕΡΑΜΙΚΟΣ, ΚΕΡΑΜΟΣ, ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΑ, ΚΡΕΜΑΣΤΗ, ΚΙΟΣ, ΚΙΣΣΟΣ, ΚΛΑΖΟΜΕΝΑΙ, ΚΛΙΜΑΣ, ΚΟΛΟΣΣΑΙ, ΚΟΛΟΦΩΝ, ΚΟΛΩΝΕΣ, ΚΟΜΒΗ, ΚΟΡΑΚΑΣ, ΚΟΤΥΑΙΟΝ, ΚΟΤΥΩΡΑ, ΚΥΑΝΕΙΟΣ, ΚΥΔΩΝΙΑΙ, ΚΥΛΛΙΝΗ, ΚΥΜΗ, ΚΥΨΕΛΑ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ, ΛΑΜΨΑΚΟΣ, ΛΑΟΔΙΚΕΙΑ, ΛΑΡΙΣΑ, ΛΕΜΒΟΣ, ΛΕΟΝΤΟΚΕΦΑΛΟΝ, ΛΕΥΚΑΙ, ΛΙΜΝΗ, ΛΙΜΝΑΙ, ΛΥΣΙΣ, ΛΥΣΙΜΑΧΕΙΑ, ΜΑΓΝΗΣΙΑ, ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ, ΜΑΚΡΗ, ΜΑΛΕΑΣ, ΜΑΡΜΑΡΑΣ, ΜΕΓΙΣΤΟΣ, ΜΕΛΑΣ, ΜΕΛΗΣ, ΜΕΛΙΣΣΑ, ΜΕΤΕΩΡΟΝ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ, ΜΙΑΝΤΟΠΟΛΙΣ, ΜΙΑΝΤΟΣ, ΜΟΥΔΑΝΙΑ, ΜΥΖΩΝ, ΜΥΛΑΣΣΑ, ΜΥΟΝΗΘΟΣ, ΜΥΡΑ, ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΝ, ΜΥΡΜΗΣ, ΜΥΡΟΣ, ΝΑΪΣ, ΝΙΓΔΗ, ΝΙΚΗ, ΝΕΑΠΟΛΙΣ, ΝΙΚΑΙΑ, ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ, ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ, ΝΥΜΦΑΙΟΝ, ΝΥΣΑ, ΞΑΝΘΟΣ, ΞΕΡΟΝ, ΟΙΝΟΗ, ΟΛΒΙΑ, ΟΛΥΜΠΟΣ, ΟΣΤΡΑΚΟΝ, ΟΦΙΟΥΣΑ, ΟΦΙΣ, ΠΑΚΤΩΛΟΣ, ΠΑΛΑΙΑΠΟΛΙΣ, ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ, ΠΑΛΑΙΟΥΠΟΛΙΣ, ΠΑΛΑΤΙΑ, ΠΑΜΦΥΛΙΑ, ΠΑΝΙΩΝΙΟΝ, ΠΑΝΟΡΜΟΣ, ΠΑΝΤΕΙΧΙΟΝ, ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ, ΠΕΝΤΑΠΟΛΙΣ, ΠΕΡΓΑΜΟΣ, ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ, ΠΕΤΡΑ, ΠΗΓΑΙ, ΠΗΓΑΔΙΑ, ΠΛΟΥΤΩΝΕΙΟΝ, ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΙΟ, ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΗΣΟΙ, ΠΡΟΚΟΠΙΟΝ, ΠΡΟΠΟΝΤΙΣ, ΠΡΟΥΣΑ, ΠΡΩΤΗ, ΠΥΡΓΟΣ, ΠΥΛΑΙ, ΡΑΙΔΕΣΤΟΣ, ΡΗΓΕΙΟΝ, ΡΙΖΑΙΟΝ, ΣΕΒΑΣΤΕΙΑ, ΣΕΒΑΣΤΟΥΠΟΛΙΣ, ΣΙΝΑΣΟΣ, ΣΙΝΔΟΣ, ΣΙΝΩΠΗ, ΣΚΟΠΟΣ, ΣΜΥΡΝΗ, ΣΠΑΡΤΗ, ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΕΙΑ, ΣΥΚΑΙ, ΣΩΚΑΙΑ, ΤΕΝΕΔΟΣ, ΤΗΛΕΒΟΑΣ, ΤΡΑΓΑΣΑΙ, ΤΡΑΛΛΕΙΣ, ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ, ΤΡΑΠΕΖΟΥΠΟΛΙΣ, ΤΡΙΠΟΛΙΣ, ΤΡΟΙΑ, ΥΔΡΑ, ΥΔΗ, ΦΕΛΛΟΣ, ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ, ΦΙΛΟΚΡΗΝΗ, ΦΘΗΝΙΣ, ΦΩΚΑΙΑ, ΧΑΛΚΗ, ΧΑΛΚΗΔΩΝ, ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ, ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ, ΧΙΛΗ, ΧΡΥΣΟΠΟΛΙΣ, ΧΩΜΑ, ΧΩΡΑ.....

Αρχή για έρευνα και μελέτη

Η ιδέα για το Αφιέρωμα στη Μικρά Ασία μου γεννήθηκε πριν από 3-4 χρόνια. Με άξονα το ελληνικό τραγούδι που χρωστάει πολλά στη Μικρά Ασία, καλλιέργησα μέσα μου ένα σχέδιο που θα μπορούσε με ορισμένες προϋποθέσεις να υλοποιηθεί. Έτσι φτάσαμε στις "ΜΕΡΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ 1922-1992".

Μέρος του σχεδίου, εκτός από τις συναυλίες, τους δίσκους, τις διαλέξεις και τις εκθέσεις, ήταν και η έκδοση ενός τεύχους του περιοδικού με ένα αφιέρωμα για τη Μικρά Ασία. Καθώς αναπτυσσόταν, εξελίχθηκε σε κάτι μεγαλύτερο από όσο το είχα υπολογίσει. Γι' αυτό το λόγο όχι μόνο δεν εξαντλήθηκε μέσα στο 1992, την επέτειο των 70 χρόνων, αλλά όπως μου φανερώνεται τώρα, ό,τι έγινε, όσο εντυπωσιακό κι αν είναι, αποτελεί απλώς την αρχή ενός θέματος που σκοπεύω να το κρατήσω ανοιχτό μέσα από το περιοδικό. Μια επέτειος είναι μόνο μια επέτειος. Η ουσία παραμένει ανεξαρτήτως αφορμών. Μ' αυτή τη διάσταση

δεν μου έμεινε καθόλου χρόνος για να βγει το περιοδικό νωρίτερα. Όμως, έτσι κι αλλιώς το θέμα είναι ανεξάντλητο και διαχρονικής σημασίας.

Στη διαδρομή της προετοιμασίας, διαπίστωσα πόσα λίγα ξέρω κι εγώ ο ίδιος, γέννημα-θρέμμα της γης αυτής, για τα συμβάντα, τα αίτια τους και τις επιπτώσεις τους στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, τον πολιτισμό, τη μελλοντική τύχη του έθνους.

Η άγνοια μου αυτή, που διαπίστωσα ότι τη μοιράζομαι με πολλούς ανθρώπους που δεν είναι καθόλου αδιάφοροι για τη ζωή τους και τη ζωή του έθνους και η επιθυμία μου να προσεγγίσω μέσα από όλες τις πλευρές του αφιερώματος το τεράστιο αυτό εθνικό θέμα, με προσοχή αλλά και με ανοιχτό μυαλό, με οδήγησαν ξανά σε μεγαλύτερη αναζήτηση και προβληματισμό.

Στο τεύχος αυτό, που συμπληρώνει κατά κάποιο τρόπο τις άλλες εκδηλώσεις προσπαθώ απλώς να θέξω όχι μόνο πόσο σημαντικό είναι το μικρασιατικό τραγούδι αλλά και

τι χάσαμε με τη μικρασιατική καταστροφή,⁽¹⁾ πώς και γιατί διαλύθηκε ο Ελληνισμός της Μικράς Ασίας. Ωστε στο επόμενο βήμα να διερευνήσουμε πώς εξελίχθηκε αυτός ο πολιτισμός -και βέβαια το τραγούδι- μετά την τραγωδία.

Η εξουσία πάντα αφήνει να φαίνεται ό,τι τη συμφέρει κι ένας από τους τρόπους που χρησιμοποιεί εκτός από την απόκρυψη, είναι η προβολή απομονωμένων στοιχείων που δεν επαρκούν να συνθέσουν μια πλήρη εικόνα. Εντάξει το σμυρναϊκό τραγούδι που μπλέκεται ανώδυνα πια μέσα στην ποικιλία του σύγχρονου τραγουδιού, εντάξει και κάποιες μαρτυρίες για την τραγωδία που με την πάροδο του χρόνου μοιάζουν με μυθιστορήματα. Όχι όμως στο άπλετο φως, όχι στη συνολική και βαθαιμένη ανάλυση του πολύπλευρου γεγονότος. Γιατί η αλήθεια είναι πάντα αιχμηρή.

Το 1992, έγιναν φιλότιμες προσπάθειες από διάφορους φορείς για τη Μικρά Ασία. Τα ζητήματα όμως, για άλλη μια φορά τέθηκαν αποσπασματικά.

Ο ραδιοφωνικός σταθμός SKY, καθώς και το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων έκαναν ενδιαφέρουσες παρεμβάσεις. Σε μικρότερη κλίμακα και άλλοι ραδιοφωνικοί σταθμοί, Δήμοι και σύλλογοι ανά την επικράτεια. Η κυβέρνηση δεν πήρε πρωτοβουλίες.

Στα βιβλιοπωλεία, που τα όργωσα ψάχνοντας για οποιοδήποτε - παλιό ή νέο - βιβλίο ή περιοδικό με περιεχόμενο ή αναφορές στη Μικρά Ασία, πολιτικό, ιστορικό, λαογραφικό, λογοτεχνικό κ.λ.π., δεν βρήκα όσα πράγματα αναζητούσα. Κι ακόμα λιγότερα εντόπισα στις δυο εκθέσεις βιβλίου που γίνονται στην Αθήνα.

Τελικά, με υλικά από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, την Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, το αρχείο του περιοδικού και τη συμβολή διαφόρων φίλων, συγκέντρωσα αρκετά στοιχεία για μελέτη.

Από το υλικό αυτό, διάλεξα μερικά κείμενα που δίνουν πληροφορίες κυρίως για τη σμυρναϊκή μουσική και τα πλαίσια απ' ενός με μια πολύ κατατοπιστική συζήτηση γύρω από τη μουσική της Μικράς Ασίας που οργάνωσα στο ΚΜΣ, και αφετέρου με αποσπάσματα από πολιτικά και ιστορικά κείμενα που δημιουργούν ερεθισμούς για μεγαλύτερη μελέτη και προβληματισμό για ό,τι συνέβη. Επίσης με μερικά ποιήματα, αφηγήματα και πληροφορίες, που δίνουν με άλλο τρόπο όλη τη διάσταση της τραγωδίας, της αγριότητας,⁽²⁾ της συντριβής και του ξεριζωμού και με λίγα στοιχεία, που όλα μαζί αποκαλύπτουν ως ένα σημείο, ως αρχή, το μεγαλείο, την πηγή και την έκταση

(1) Το 1922 υπήρχαν στη Μικρά Ασία 2.300 σχολεία, 200.000 μαθητές, 5.000 δάσκαλοι και 2.200 εκκλησίες.

(2) Οι Έλληνες εξολοθρεύονταν από το 1914 ως το 1922 με τρόπους που δεν τους χωράει ο νους ενός πολιτισμένου ανθρώπου. Στα τάγματα Εργασίας χιλιάδες σύρθηκαν με ατελείωτες πεζοπορίες και πέθαναν βασανιστικά στο κακοτράχαλο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Πολλοί έπεσαν στα πεδία των μαχών ή σφαγιάστηκαν από τους άτακτους τσέτες.

"Οι συμμορίες έκαναν την εμφάνιση τους συνήθως το βράδυ, οπλισμένες μέχρι τα δόντια με χατζάρια και τουφέκια. Εσχύνονταν στους δρόμους, ξεκόλλαγαν πόρτες και παράθυρα με χτυπήματα υποκοπώνων και τσεκουριές, έσφαζαν, κάρφωναν στα κρεβάτια και τουφέκιζαν γυναίκες, παιδιά και γέρους.

Κομμένα ανθρώπινα μέλη κρέμονταν στις προθήκες των χασάπικων με την επιγραφή "χριστιανικό κρέας". Νέα κορίτσια βιάζονταν, άλλα κλέβονταν, ειδεχθείς πράξεις εκδίκησης γίνονταν με τέτοια κτηνωδία για την οποία μόνο φυλές αγρίων είναι ικανές."

"Η "ερυθρά" σφαγή ολοκληρώθηκε από ένα σύστημα που λέγεται "λευκή" σφαγή πρόκειται για την αργή εξόντωση από την κακομεταχείριση, τις εκτοπίσεις, το κρύο, την παρατεταμένη στέρηση νερού και τροφής, τον αποκλεισμό σε μπουντρούμια, τόσο μικρά, που να μη χωράς όρθιος. Τις γυναίκες και τις κοπέλες η Διοίκηση τις διαμοίρασε στα χαρέμια άλλες κλείστηκαν με τη βία σε οίκους ανοχής και έγιναν ιδιοκτησία των Τούρκων. Άλλες τις οδήγησαν στις φυλακές οι χωροφύλακες για να τις βιάσουν. Το δουλεμπόριο που είναι πάντα νόμιμο στην Τουρκία, αλλά είχε πέσει σε μερική αχρησία, αποκαταστάθηκε στην πράξη: "Στις πύλες των πόλεων υπάρχουν σκλαβοπάζαρα με μεγάλη πελατεία εκεί πουλιούνται οι γυναίκες, τα κορίτσια και τα παιδιά που απήγαγαν οι τουρκικές ή κουρδικές συμμορίες στο διάβα τους." (Le Journal, 1916, Παρίσι)."

Αποσπάσματα από την "Ελληνική Μικρασία" του F. Sartiaux (1919), Ιστορητής, 1993.

Στο τέλος, άλλοι πνίγηκαν στην προσπάθεια τους να φύγουν δια θαλάσσης ή ν' ανέβουν στα συμμαχικά πλοία στο λιμάνι της Σμύρνης και πολλοί εγκαταλείφθηκαν πληγωμένοι στους δρόμους και τα χαντάκια, στη μεγάλη οπισθοχώρηση. Κοντά ένα εκατομμύριο άνθρωποι, οι περισσότεροι άταφοι στην ευλογημένη Μικρασία.

Και στην Ελλάδα ανεπιθύμητοι! Υποστηρίζεται δε ότι η βασιλική κυβέρνηση που διεξήγε τον πόλεμο προτιμούσε να σφαχτούν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας παρά να καταφύγουν στην Ελλάδα επειδή ήσαν βενιζελικοί και θα ανέτρεπαν τους συσχετισμούς στο ελληνικό κράτος!!

ενός πολιτισμού⁽³⁾ που συνθλίβεται και διαλύεται ύστερα από συνεχή παρουσία τουλάχιστον τριών χιλιάδων χρόνων.⁽⁴⁾ Στη δίνη του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων, από τις οποίες η ηγεσία του εθνικού κορμού εξαρτά σε βαθμό κακουργήματος το εθνικό συμφέρον.

Ιστορικός δεν είμαι, ούτε κοινωνιολόγος. Τις εντυπώσεις μου και τις απορίες μου αφήνω να φανούν, μέσα από μια επιλογή που έγινε με αρκετά υποκειμενικό τρόπο και με πόνο για το σπίτι μας που χάθηκε στα Ταταύλα, τη

συγχωρεμένη τη θεία μου τη Χριστίνα που δεν παρέλειψε καμιά χρονιά ν' ασθεσιώσει με τα χεράκια της το προσφυγικό της οδού Βιθυνίας στην Κοκκινιά και τη θεία μου τη Βέττα, που ακόμα αναπνέει τον αέρα της Πόλης, στα 88 της χρόνια.

Με λίγα λόγια, ακολουθώ τη δοκιμασμένη μέθοδο να μην αποσυνδέσω τη διαμόρφωση και την τύχη του τραγουδιού από το χώρο και τις γενικότερες εξελίξεις.



"Τάγματα εργασίας". Χιλιάδες Έλληνες οδηγήθηκαν στο θάνατο με ατελείωτες πεζοπορίες στα βάθη της Μικρασίας.

Όμως, και όταν έφτασαν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα, αρκετοί πέθαναν από την ελονοσία και τις κακουχίες, εκεί που στάλθηκαν για να εγκατασταθούν. Στις μεγαλουπόλεις δε, λιγότεροι ίσως θάνατοι, αλλά πιο μεγάλη η πίκρα από την κακομεταχείριση από μερίδα των ντόπιων.

(3) "Η πρόοδος του Ελληνικού πληθυσμού εις τα παράλια είναι τόνον ταχεία, ώστε θα είναι δυνατόν να υπολογισθή επί τη βάσει της αναλογίας εντός πόσων δεκαετηρίδων η αρχαία Ελληνική Ασία θ' ανακτηθή άνευ αιματοχυσίας, δια της βαθμιαίας αποκαταστάσεως της μιας φυλής εις την άλλην."

"Εις τον λιμένα της Σμύρνης η λέμβος του πτωχοτέρου λεμβούχου είναι αληθές αριστούργημα στερεότητος, κομψότητος και οικονομίας του όλου σκάφους και αυτό το τύλιγμα του σχοινίου εις την πύραν δείχνει ότι ο λεμβούχος ανήκει εις λαόν καλλιτέχνην.

Υπάρχει όμως κίνδυνος, μήπως η αγάπη της αλλαγής τους παρασύρη εις την μίμησιν των Ευρωπαίων, παραπλανήση την καλαισθησίαν των και τους επιβάλη αντικείμενα ασυγκρίτως κατώτερα των ιδίων των, κατασκευαζόμενα εις το εξωτερικόν."

Élisée Reclus

(4) Η καταστροφή των οργανωμένων κοινωνικών ομάδων.

Υπάρχει ένα στοιχείο που δεν το συνειδητοποίησαν αρκετά οι μεταγενέστεροι. Οι προσωπικές θυσίες είναι περίπου γνωστές αλλά υπάρχουν και άλλες με εξ ίσου βαρυσήμαντη κοινωνική διάσταση. Οι ξεριζωμένοι δεν έχασαν μόνο γονείς, παιδιά, αδέρφια, την προγονική γη αλλά και το δεσμό με τη θεμελιωμένη από χρόνια ή και από αιώνες κοινωνική τους ομάδα: την κοινότητα τους, το χωριό τους, το ανθρώπινο περιβάλλον τους. Ενώ πολλοί Μικρασιάτες, όσοι γλύτωσαν από τις σφαγές ή την ομηρεία, μπόρεσαν να σωθούν καταφεύγοντας στα ελλαδικά παράλια, αντίθετα η καταστροφή σημείωσε το οριστικό τέλος των συγκροτημένων κοινωνικών ομάδων. Τα κοινωνικά πρωτοκύτταρα: πολιτείες, κωμοπόλεις, χωριά, συνάφια, σύλλογοι, ιδρύματα χάθηκαν για πάντα ως ανθρώπινες και θεσμικές οντότητες. Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών μέτρησε 2.150 απολεσθέντες ελληνικούς οικισμούς στη Μικρασία.

Φ. Δ. Αποστολόπουλος, απόσπασμα, Η ΕΞΟΔΟΣ τ.Α', ΚΜΣ.

Η υποτέλεια σκοτώνει

Η αποδίδαση των ελληνικών στρατευμάτων, το Μάιο του 1919, στη Σμύρνη, αποτελεί από μόνη της ένα γεγονός αναμφισβήτητης αξίας.⁽¹⁾ Δείχνει κατ' αρχήν ότι, όσο κι αν η ιθύνουσα τάξη στο ελληνικό κράτος εξυπηρετεί τα σχέδια των Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως της Αγγλίας, που θέλουν να ελέγξουν, σε μια εποχή διάλυσης του οθωμανικού κράτους των σουλτάνων, τα πετρέλαια, η αξιοποίηση της διεθνούς συγκυρίας επιτρέπει την εκπλήρωση ενός εθνικού ονείρου.

22

Όμως, ενώ οι κυβερνώντες παίζουν σ' αυτό το πλαίσιο και βλέπουν προς στιγμήν τις ευνοϊκές συγκυρίες, τι είναι αυτό που τους εμποδίζει να αξιολογήσουν σωστά τις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται και μια ευνοϊκή συγκυρία τη μετατρέπουν σε δυσμενή;

Το 1918-19 ενώ το τουρκικό κράτος τελεί υπό διάλυση, η Ελλάδα έχει συγκροτημένο στρατό και ισχυρό πόθο για εθνική δικαίωση. Όμως, ήδη από το τέλος του 1918, η επανάσταση των μπολσεβίκων ανακουφίζει την Τουρκία από ένα ισχυρό εχθρό και γρήγορα η Σοβιετική εξουσία που σταθεροποιείται, περνάει στην οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση των Νεοτούρκων, οι οποίοι αποδεσμεύονται εντελώς απ' το παλαιό καθεστώς του σουλτάνου.

Επιπλέον, η στρατιωτική παρουσία των Ελλήνων, ενισχύει τους εθνικιστές και ενεργοποιεί ευρύτερα λαϊκά στρώματα στο πλευρό τους.

Η ανάμιξη της Ρωσίας στο πλευρό των Τούρκων, η ισχυροποίηση των Τούρκων, οι αδυναμίες που κουβαλάει η ελληνική πλευρά (διχασμός, πολιτική κρίση, κόπωση από τους συνεχείς πολέμους, έλλειψη σαφούς στρατηγικής κ.ά.), η όξυνση του ανταγωνισμού για την κυριαρχία στην περιοχή μεταξύ των συμμάχων (Αγγλων, Γάλλων, Ιταλών και Αμερικανών) που φοβούνται ο ένας τον άλλον και όλοι μαζί τη διείσδυση της Σοβιετικής Ρωσίας, καθιστούν τη θέση της Ελλάδας δυσχερέστατη. Δένουν τα χέρια του ελληνικού στρατού και τον αφήνουν να φθείρεται.⁽²⁾

Τι είναι λοιπόν αυτό που εμποδίζει τους Έλληνες κυβερνώντες να αντιληφθούν τι συμβαίνει; Μήπως ο μεγάλος θαυμασμός προς τους Αγγλους⁽³⁾ και η εξάρτηση σημαντικών τμημάτων της ελληνικής άρχουσας τάξης από τους ξένους, συσκοτίζουν την κατάσταση και δεν επιτρέπουν τον γρήγορο επαναπροσανατολισμό, την προσαρμογή των στόχων στα νέα δεδομένα, την εκτίμηση των δυνατοτήτων στο νέο μέτωπο και τη λήψη αποφαστικών μέτρων, μπρος ή πίσω; Γιατί δεν υπάρχει εγκαίρως πρωτοβουλία κινήσεων;⁽⁴⁾

(1) "Μεγάλη γιορτή λουλουδιών και γαλιανολεύκων σημαιών. Οι καμπάνες κτυπούσαν χαρούμενα. Οι στρατιωτικές μουσικές έπαιζαν θούρια κι' οι σειρήνες των πλοίων τας συνόδευαν με τους οξείς ήχους των. Ο Μητροπολίτης κι' ο κληρικός γονατισμένοι μπρος στις ελευθερώτριες σημαίες. Ο λαός παραληρούσε από χαρά. Γιόρταζε τη λευτεριά του, ύστερα από 5 αιώνες σκλαβιάς..." (Σμύρνη, 2 Μαΐου 1919. Συνταγματάρχης Μπουζάκ.).

(2) Μόλις στις αρχές Μαρτίου ο Ε. Βενιζέλος κατόρθωσε να πάρει μια αόριστη συγκατάθεση των Αγγλων για μια κάπως ευρύτερη πρωτοβουλία του ελληνικού στρατού. Στις 2 Μαρτίου 1920 ο Έλληνας πρωθυπουργός τηλεγραφούσε από το Λονδίνο στον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο: "Αγγλος Υπουργός Στρατιωτικών εξουσιοδοτεί στρατηγόν Μιλν, όπως εάν κρίνη ενδεδειγμένον επιτρέψει εις ημέτερα στρατεύματα εν περιπτώσει τουρκικής επιθέσεως συνεχιζώσιν αντεπιτιθέμενα την καταδίωξιν και πέραν των 3 χιλιομέτρων υπό τον όρον ότι μετά πέρας επιχειρήσεως στρατεύματα μας επανέρχονται εντός ορισθείσης γραμμής κατοχής. Συνιστώ αποστείλῃτε εις Κωνσταντινούπολιν Αρχηγόν Επιτελείου όπως επιτύχη άδειαν ταύτην". Σε συνέχεια ο Ε. Βενιζέλος ανέφερε: "Εκ τηλεγραφήματος υμών αντιλαμβάνομαι ευνόητον δυσφορίαν δι' όσας Στρατός ημών εν τηρουμένη παθητική στάσει υφίσταται απωλείας". Ο αρχηγός του ελληνικού Επιτελείου πήγε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά δεν πέτυχε τίποτα.

Το τηλεγράφημα αυτό του Βενιζέλου έχει τεράστια ιστορική σημασία, γιατί αποτελεί μια αδιάψευστη αντικειμενική μαρτυρία του γεγονότος, ότι στη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας ο ελληνικός στρατός είχε χάσει τον εθνικό του χαρακτήρα.

Από "Τα αίτια της μικρασιατικής εκστρατείας" του Νίκου Ψυρούκη, Επιθεώρηση Τέχνης, 1962.

(3) "Είναι περιττόν να σου ειπώ ότι αν οι εθνικές μας υποθέσεις βαίνουν εν συνόλω τόσο καλώς, τούτο οφείλεται εις την κρατεράν υποστήριξιν την οποίαν μας παρέχει η Αγγλία. Οφείλω όμως να προσθέσω ότι και η υποστήριξις της Γαλλίας δεν είναι ολιγώτερον εγκάρδιος. Ακόμη και δια το ζήτημα της Μικράς Ασίας, όπου αρχικώς ο Clemenceau μου είπεν ότι δεν δύναται να λάβη πρωτοβουλίαν τινά υποστηρίξεως ένεκα της Ιταλίας, η γαλλική υποστήριξις είναι ήδη θερμή και η συνεργασία των δύο Δυτικών Δυνάμεων υπέρ του ελληνισμού ουδέποτε υπήρξε νομίζω, πλέον πλήρης και πλέον ειλικρινής".

Απόσπασμα επιστολής του Ελ. Βενιζέλου προς τον Ε. Ρέπουλην, Φεβρ. 1919.



Εξαρτημένοι από τους "συμμάχους" και διχασμένοι, οι πολιτικοί άφηναν τα ελληνόπουλα να σαπίζουν στο μέτωπο.

Αλλά ακόμα και μετά την τεραστίου μεγέθους εθνική καταστροφή, η βαθιά υποτέλεια των ιθυνόντων παραμένει ακλόνητη:

...Η πολιτική της Επανάστασεως συνίσταται εις την προσπάθειαν προς πλήρη ανασύνδεσιν των συμμαχικών σχέσεων της Ελλάδος, προς τας Μεγάλας Δυνάμεις, επειδή πιστεύει ότι μόνον τοιουτοτρόπως είναι δυνατή η εθνική σωτηρία...

Από το Διάγγελμα της Επαναστατικής Επιτροπής προς τον ελληνικό λαό, 5 Οκτ. 1922.

Εν Ελλάδι κατά τους πρώτους μήνας του πολέμου, ισχυροί δεσμοί αίματος και ευγνωμοσύνη και αρχαίαι φυλετικά συμπάθειαι έφερον εν παμψηφία σχεδόν την λαϊκήν ψυχήν προς το μέρος των Δυνάμεων της Συνεννοήσεως...

Πάντες άλλως τε οι διαπρεπείς πολιτικοί άνδρες της Ελλάδος διείδον ότι η μικρά και ναυτική Ελλάς έδει πάντοτε να ευρίσκεται παρά το πλευρόν της θαλασσοκράτειρας Αλβιόνος...

Από το Κατηγορητήριο, βάσει του οποίου παραπέμφθηκαν οι εξ στο έκτακτο στρατοδικείο, 1922.

Έχοντας αυτή την ανεπιφύλακτη εκτίμηση για την ειλικρίνεια και το φιλελληνισμό των συμμάχων, πώς μπορεί ο Έλληνας πολιτικός να διανοηθεί το ξεπούλημα που μας επιφυλάσσουν οι "φίλοι" μας;

(4) Όλες οι πρωτοβουλίες ήταν στα χέρια των Άγγλων, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τον ελληνικό στρατό για να αστυνομεύει την περιοχή και για να πιέζουν τους Τούρκους προς την κατεύθυνση που τους συνέφερε. Έτσι, ο ελληνικός στρατός δεν μπορούσε να δράσει αποτελεσματικά, ούτε επιθετικά, ούτε αμυντικά.

Αντιθέτως ο τούρκικος στρατός με μεγάλη ελευθερία κινήσεων προετοιμαζόταν και χτυπούσε όταν ήθελε κι όπως ήθελε, ενώ ο ελληνικός στρατός δεμένος χειροπόδαρα σάπιζε και οδηγούνταν αναπόφευκτα στο σφαγιασμό του.

Όταν πια ο Κωνσταντίνος ξεκίνησε για την Αγκυρα, δεν είχε ούτε την έγκριση των συμμάχων, ούτε την αναγκαία υποδομή και υποστήριξη για το εγχείρημα.

Και μετά την ήττα στο Σαγγάριο, ακολούθησε ένας ολόκληρος χρόνος απραξίας που διέλυσε ολοκληρωτικά το στρατεύμα, ηθικά και φυσικά.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Στο ΑΦΙΕΡΩΜΑ, σελίδες 17 έως 80, δημοσιεύονται τα κείμενα όπως γράφτηκαν - σε διαφορετικές χρονικές περιόδους - από τους συγγραφείς τους. Με εξαίρεση το μονοτονικό, καμμία άλλη επέμβαση δεν έχει γίνει στη γλώσσα που χρησιμοποιούν, ακόμα και στην ορθογραφία. Οι τίτλοι και τα μαύρα γράμματα είναι δικά μας.

Και ενώ όλα αλλάζουν με ταχύτατους ρυθμούς, οι Έλληνες πολιτικοί καταφεύγουν στις εκλογές για να λύσουν τις διαφορές τους.⁽⁵⁾ Η μικρασιατική εκστρατεία αν και αποτελεί προεκλογικό θέμα εν τούτοις μπροστά στην πάλη για την εξουσία, εκ των πραγμάτων, περνάει σε δεύτερη μοίρα. Η αλλαγή με την ήττα του Βενιζέλου, φέρνει σύγχυση. Η έλλειψη προοπτικής ενισχύεται και στη φυσική κόπωση του στρατεύματος προστίθεται η πτώση του ηθικού,⁽⁶⁾ σε μια στιγμή που οι σύμμαχοι φλερτάρουν ή τα έχουν ήδη βρει με τους Τούρκους και οι Τούρκοι δυνάμουν από μέρα σε μέρα, προετοιμάζοντας την άτακτη υποχώρησή και συντριβή του ελληνικού στρατού.⁽⁷⁾

Και όταν πια και η τελευταία ελπίδα εκλείπει,⁽⁸⁾ κοντά 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι που μπαίνουν στη νέα μεγάλη περιπέτεια της προσφυγιάς, έχουν τη δύναμη όχι μόνο ν' αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες, αλλά και να δώσουν άλλη πνοή στον τόπο. Η γεωργία, η βιομηχανία, το εμπόριο, η λογοτεχνία και το τραγούδι τονώθηκαν και αναπτύχθηκαν σε πρωτόγνωρο επίπεδο, ο τόπος και οι άνθρωποι μπολιάστηκαν και πήρε τα πάνω της μια νέα Ελλάδα.

Όμως, αυτή η κοσμογονία αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο, περιεχόμενο ενός δεύτερου αφιερώματος, που ετοιμάζεται με θέμα: "Η επίδραση του μικρασιατικού πολιτισμού στο νεότερο ελληνικό πολιτισμό μετά το 1922".

(5) Πίσω απ' αυτά τα σφάλματα (σημ. εννοεί τα στρατιωτικά) - αψυχολόγητα κι επομένως ανεπίτρεπτα - ξεπροβάλλει διαφανής η προχειρότης, το απαράσκευο, ο αυτοσχεδιασμός της ελληνικής νοοτροπίας. Μετά όμως την ανεπανάληπτης ελαφρότητας 1η Νοεμβρίου 1920, υπάρχει κάτι χειρότερο. Υπάρχει ο φατριασμός, η εμπάθεια, φιλοδοξίες και προσωπικά κίνητρα που προκαλούν ενέργειες και χειρισμούς εις βάρος του γενικώτερου συμφέροντος μ' επίγνωση τούτου - ή, ακόμα οδυνηρότερο, που εξυπηρετούν κι' ωφελούν ξεκάθαρα και κατ' ευθείαν τον εχθρό - πάλι με σαφή συναίσθηση τούτου. Εδώ αγγίξαμε το κολασμένο σημείο, όπου τα προσωπικά κι οι αντιζηλίες δεν ορρωδούν, δεν διστάζουν μπροστά στην εθνική προδοσία - είναι η αρχαία κατάρα της ελληνικής ιστορίας που επαναλαμβάνεται ανά τους αιώνες...

Λ. Νοταρά, Πώς χάσαμε Μικρασία και Κωνσταντινούπολη, Δίφρος, 1983.

(6) Οι Έλληνες στρατιώται τόσο τραγικά ειρωνεύοντο τους ανωτέρους των δια την εγκατάλειψιν, ώστε εις διάφορα σημεία, απ' όπου διήρχοντο οι μέραρχοι, ετοποθέτουν σάπιες ρέγγες εις ένδειξιν διαμαρτυρίας.

Γ. Κουχτσόγλου, Ιστορία.

Ως προς τον κλονισμό του ηθικού αλλά και της σωματικής αντοχής των τμημάτων δεν χωρά συζήτηση ότι έβλαψαν: το κακό συσσίτιο, η προπαγάνδα περί γάγγραινας και πυορροούσας πληγής και η φήμη για προσεχή εκκένωση της Μ. Ασίας. Όλ' αυτά μαζί, συν τις συσσωρευμένες δυνάμεις των Τούρκων, επέφεραν την αιφνίδια και κάθετη κατάρρευση του μετώπου.

Λ. Νοταρά, Πώς χάσαμε Μικρασία και Κωνσταντινούπολη, Δίφρος.

(7) Οι θυσίες των στρατιωτών μας στο μικρασιατικό μέτωπο είναι πολύ μεγάλες: 50.000 νεκροί, 75.000 τραυματίες και ανάπηροι.

(8) Η ώρα θα ήτο περίπου ή έκτη απογευματινή. Χιλιάδες σμυρναίοι εξηκολούθουν να περιφέρονται εις την προκυμαίαν και να καρφώνουν τα βλέμματά των εις την θάλασσαν, όπου ελικνίζοντο ακόμη τα ελληνικά πολεμικά. Εφ' όσον έμεναν ακόμη εις τα νερά της Σμύρνης, κάποια ελπίς εθέρμαινε τα στήθη.

-Μένουν, έλεγαν πολλοί, δια να μη αφήσουν τους τούρκους να μπουν ωστόσο αποχωρήσουν οι χριστιανοί.

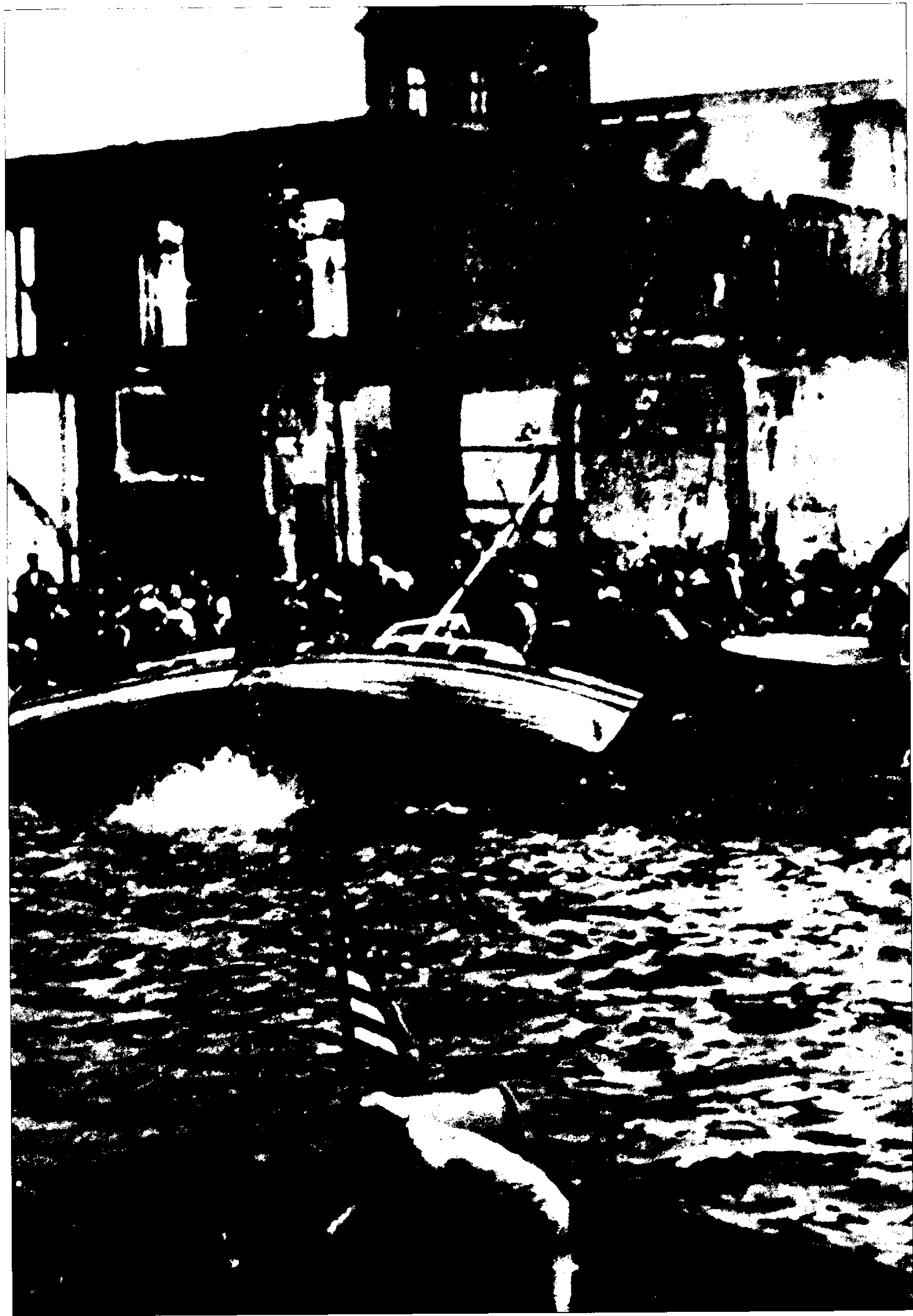
Και την ώρα που έλεγαν αυτά, έγινε κάτι, που όχι μόνον τους διέφευσεν, αλλά έβαλε την τελευταίαν σφραγίδα εις την τραγωδίαν. Όλα μαζί τα ελληνικά πολεμικά, με αναπεπταμένην την σημαίαν, εσήκωσαν την άγκυραν, έστρεψαν την πρόραν προς την έξοδον του κόλπου και άφησαν την Σμύρνην μέσα εις το απέραντον πένθος και σπαραγμόν. Βωβά τα στόματα, βουρκωμένα τα μάτια. Και εις τα αυτιά έφθαναν την τραγικήν αυτήν στιγμήν από τα γαλλικά θωρηκτά "Ερνέστ Ρενάν" και "Βαλντέκ Ρουσσώ" οι ήχοι του ύμνου του Σολωμού:

Σε γκωρίζω από την κόψι
του σπαθιού την τρομερή

Αυτό απήτουν οι διεθνείς κανονισμοί. Να χαιρετισθή η σημαία και ο αρχηγός του αποπλέοντος στόλου. Όμως, δεν ήσαν μόνον τα μάτια βουρκωμένα. Και τα πρόσωπα συνεσπώντο από λυγμούς καθώς ηκούοντο οι ήχοι του ύμνου και τα βλέμματα παρηκολούθουν τους καπνούς που έσβησαν εις τον ορίζοντα προς την έξοδον του κόλπου.

"Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας" του Χρ. Εμ. Αγγελολάτη, Εστία.

32 πολεμικά πλοία, εκ των οποίων τα 21 ελληνικά, ήταν αγκυροβολημένα στο λιμάνι της Σμύρνης. Και η πόλη ανοχύρωτη και ακυβέρνητη, προσφέρθηκε αμαχητί σε μια χούφτα τσέτες. Για να τη βεβηλώσουν και να την ατιμάσουν υπό το φως των προβολέων των συμμάχων.



Μόνο η αλήθεια στο φως

Πάντως, ακόμα και μετά από αρκετή μελέτη, πολλές από τις απορίες για τη μικρασιατική εκστρατεία και την καταστροφή παραμένουν. Γιατί υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις και γιατί οι σκοπιμότητες συσκοτίζουν την αλήθεια.⁽¹⁾

Για παράδειγμα, ενώ οι ευθύνες του Κωνσταντίνου για την πανωλεθρία και την καταστροφή είναι ευδιάκριτες, οι απορίες για ορισμένες ενέργειες του Βενιζέλου είναι πολλές.

Απ' τη μια ένα ευρύτατο πολιτικό φάσμα, της κεντροδεξιάς και της κεντροαριστεράς, τον αναγορεύει σε εθνική αυθεντία κι απ' την άλλη πολλοί από τους ξεριζωμένους τον απορρίπτουν ακριβώς για την πολιτική του στα εθνικά ζητήματα. Δεν τον απορρίπτουν για την ίδια την εκστρατεία, όπως οι κομμουνιστές που την απέδιδαν μόνο στην εξυπηρέτηση των ιμπεριαλιστικών σχεδίων των Μεγάλων Δυνάμεων (και στα αναμφισβήτητα μεγάλα συμφέροντα τους,⁽²⁾ όσο για την προσφυγή του στις εκλογές καταμεσίς του πολέμου το 1920,⁽³⁾ που επανέφεραν το γερμανόφιλο Κωνσταντίνο στην εξουσία,⁽⁴⁾ αλλά και για την ανταλλαγή των πληθυσμών με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923, που ξεσπίτωσε τους τελευταίους Έλληνες, που παρέμεναν στη Μικρά Ασία μετά την καταστροφή του 1922 και νομιμοποίησε τον ξεριζωμό όλων των προσφύγων.

Για όλα αυτά και για πολλά άλλα, βρίσκει κανείς απόψεις και εκτιμήσεις στα γραπτά που δημοσιεύτηκαν στα

χρόνια που ακολούθησαν. Όμως αισθάνομαι ότι μια πλήρης και διεισδυτική ανάλυση των ιστορικών εξελίξεων, πρέπει να γίνει σήμερα, επειδή πολλά πράγματα φωτίστηκαν πολύ αργότερα απ' το '22, με στοιχεία που ήρθαν στην επιφάνεια από τα κρυμμένα αρχεία του Λονδίνου και της Βιέννης, αλλά και με βάση τις μετέπειτα εξελίξεις (Κυπριακό, Ιμβρος κ.λ.π.) που επιτρέπουν την καλύτερη ερμηνεία και κατανόηση των συμβάντων της εποχής εκείνης.

Αν και, δεν ήταν ποτέ η έλλειψη στοιχείων που εμπόδιζε το γράψιμο της ιστορίας. Η αποφυγή της αλήθειας ήταν και παραμένει το μεγάλο εμπόδιο.

Ακόμα και σήμερα, τα κόμματα, οι κυβερνήσεις και το ακαδημαϊκό κατεστημένο προσαρμόζουν τα πάντα στις ανάγκες τους. Για ιδιοτελείς ή ψηφοθηρικούς λόγους, γιατί συνδέονται με ξένα συμφέροντα ή γιατί δεν έχουν εθνική πολιτική.⁽⁵⁾ Κι όσοι είναι πιο κοντά σε μια εθνική πολιτική, κουβαλάνε ακόμα, όχι μόνο τις δικές τους αδυναμίες αλλά και πολλά από τα κουσούρια των αντιπάλων τους.

Ισως, η χρεωκοπία της επίσημης αριστεράς με τα δόγματα και η παρακμή της δεξιάς με τα αδιέξοδα που δημιουργεί η μειοψηφία την οποία υπηρετεί, να απελευθερώσει ομάδες ή μεμονωμένους ιχνηλάτες που θα αποφλοιώσουν τα γεγονότα από τις σκοπιμότητες, που οδηγούν σε διαστρεβλώσεις και συσκοτίσεις.

Για να γραφτεί ξανά η ιστορία, οδηγός για το μέλλον, καθαρά, εθνικά.

(1) Σχεδόν όλοι οι συγγραφείς και οι μάρτυρες των γεγονότων συμφωνούν στο ό,τι ο Ελληνισμός προδόθηκε απ' τους συμμάχους του, όμως ελάχιστοι πολιτικοί και στρατιωτικοί αποδοκιμάζουν την εξάρτηση από τις ξένες δυνάμεις. Κι αυτοί που αποδοκιμάζουν την εξάρτηση από τους μεν, το κάνουν γιατί επιδοκιμάζουν την εξάρτηση από τους δε. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση κομμουνιστών συγγραφέων, που ενώ αποδοκιμάζουν την υποταγή στα ιμπεριαλιστικά σχέδια, εξωραϊζουν ή συγκαλύπτουν πλήρως το ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης που αναμιγνύεται ενισχύοντας σε κρίσιμο σημείο την τουρκική πλευρά.

Σίγουρα συμφωνούν όλοι, αν και αποδίδουν περισσότερες ευθύνες στη μια ή την άλλη πλευρά, ότι ο διχασμός σε βενιζελικούς και βασιλικούς απέβη μοιραίος.

"Ο Κεμάλ επέβαλε την ομοφυχία δια της πυγμής. Εμείς αντιπαρατάξαμε μια ημιπληγική δημοκρατία. Ουσιαστικά, εναντίον του Κεμάλ δεν πολέμησε όλη η Ελλάς, αλλά η μισή Ελλάς. Η άλλη μισή πολεμούσε εναντίον της μισής Ελλάδος, που πολεμούσε εναντίον του Κεμάλ. Πιο συγκεκριμένα: κατά την πρώτη φάση (απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη - Εκλογές Νοεμβρίου 1920), εναντίον του Κεμάλ, πολεμούσε η "βενιζελική" Ελλάς, ενώ η "βασιλική" πολεμούσε κατά της "βενιζελικής". Κατά τη δεύτερη φάση (μετά την άνοδο των "βασιλικών" στην εξουσία), τον πόλεμο κατά του Κεμάλ αναλαμβάνει η "βασιλική" Ελλάς, ενώ η "βενιζελική" απέχει ή στρέφεται κατά της "βασιλικής". Είχαμε φθάσει στο σημείο, λόγω κομματικού φανατισμού, ώστε και στις δύο φάσεις Έλληνες να εύχονται την ήττα των Ελλήνων. Αντίπαλος δεν ήταν ο Κεμάλ, αλλά ο πολιτικός αντίπαλος! Συμπέρασμα: η εσωτερική κρίση της Ελλάδος είναι η κύρια αιτία της στρατιωτικής ήττας της. Δεν είναι οι Τούρκοι που νίκησαν τους Έλληνες, αλλά οι... Έλληνες. Όπως είπε κάποτε ο Κεμάλ, ο ελληνικός στρατός αυτοηττήθηκε."

"Μικρασιατική εκστρατεία (1919 - 1922), πολιτικές και οικονομικές παράμετροι της κρίσης", του Σαράντου Καργάκου. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 3 Ιουνίου 1993.



Έκαψαν εκκλησίες, θέατρα, νοσοκομεία, έστειλαν τα κορίτσια στα χαρέμια, έσφαξαν τα αγόρια. Η αγριότητα νίκησε.

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ = ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ + ΣΥΜΜΑΧΟΙ + ΚΕΜΑΛ

Υποστράτηγος Γ. Μπακούρος

(2) Ο ανταγωνισμός των ιμπεριαλιστικών της εποχής Μ. Δυνάμεων, στην προσπάθεια τους να λύσουν το Μικρασιατικό ζήτημα στα μέτρα των δικών τους συμφερόντων, είχε ήδη καταστεί οξύς πριν από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο όταν κατά τις παραμονές του η Γαλλία και η Αγγλία μετείχαν με σημαντικά ποσοστά στο δημόσιο Οθωμανικό χρέος και κατείχαν τις πρώτες θέσεις στο εξαγωγικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η Ιταλία ασκούσε έντονη προπαγάνδα στο βίλαετι του Αϊδινίου και της Σμύρνης ανταγωνιζόμενη την αγγλογαλλική η τσαρική Ρωσία διεκδικούσε περιοχές της Αρμενίας η Γερμανία χρηματοδοτούσε το σιδηρόδρομο της Βαγδάτης και εκμεταλλευόταν τα κοιτάσματα του χρωμί-ου, ενώ, γερμανική στρατιωτική αποστολή οργάνωνε και εκπαιδευε τον οθωμανικό στρατό και οι Η.Π.Α. είχαν εγκαθι-δρύσει στην Οθωμανική αυτοκρατορία μονοπωλιακούς οίκους, τράπεζες, σχολεία και νοσοκομεία. Ο ανταγωνισμός των Μ. Δυνάμεων εντάθηκε, σε συνέχεια, κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου με την Οθωμανική Αυτοκρα-τορία σύμμαχο των Κεντρικών Αυτοκρατοριών και πολέμιο των Δυνάμεων της Entente, όταν μάλιστα κάτω από τη γερ-μανική καθοδήγηση η σουλτανική κυβέρνηση επιδόθηκε σε φυσική και οικονομική εξόντωση του Μικρασιατικού Ελληνι-σμού.

"Γεγονότα και παράγοντες της Μικρασιατικής καταστροφής" του Σπύρου Λουκάτου, Αιολικά Γράμματα, 1982.

(3) Γιατί ο Βενιζέλος έκανε εκλογές, με 250.000 ελληνόπουλα σκορπισμένα στη Μικρά Ασία;

Μήπως νιώθοντας το αδιέξοδο στο διπλωματικό και στρατιωτικό πεδίο, θέλησε είτε χάνοντας να απαλλαγεί από την ευθύνη μιας ήττας είτε κερδίζοντας, απαλλαγμένος από την πίεση της αντιπολίτευσης που αντιστρατευόταν φραστικά την εκστρατεία, να μοιραστεί την ευθύνη της συνέχισης του πολέμου και των όποιων συνεπειών με το εκλογικό σώμα;

Πάντως, όποιες κι αν ήταν οι προθέσεις του, η καταστροφή τον έφερε και πάλι στην εξουσία ως αναμφισβήτητο ηγέτη.

(4) Ο οποίος, αν και είναι από τους κύριους ενόχους, τη γλύτωσε "βασιλικά"!

Καίτοι εξάγεται, κατά ταύτα, ότι ο τέως Βασιλεύς Κωνσταντίνος είναι εις εκ των κυρίων ενόχων της επελθούσης εθνι-κής συμφοράς δια της πολιτικής του δράσεως και ένοχος εγκαταλείψεως θέσεως και φυγής ενώπιον του εχθρού, ως Αρχηγός του Στρατού, δεν προτείνω, ουχ ήττον των επί τούτοις εις δίκην παραπομπήν αυτού διότι θεωρείται, κατά συνταγματικόν πλάσμα, ανεύθυνος, τας δε ευθύνas και τούτου πρέπει να φέρωσιν οι κατηγορούμενοι υπουργοί, οι οποίοι ανέθεσαν εις τοιούτον ανεύθυνον την τύχην του στρατού και των υφίστων εθνικών δικαίων...

Από το Κατηγορητήριο, βάσει του οποίου παραπέμφθηκαν οι εξ στο έκτακτο στρατοδικείο, 1922.

(5) Δυστυχώς η διάβρωση της ελληνικής οικονομικής και πολιτικής ζωής από τους ξένους, από το 1821 και μετά, δεν επιτρέπει τη διαμόρφωση εθνικής πολιτικής.

ΝΤΕΦΙ

Το περιοδικό για το τραγούδι

και δίσκους και συναυλίες και σινεμά και βιβλία και βίντεο
και τηλεόραση και χιλιάδες άλλα ελληνικά θέματα



-- Γραφτείτε συνδρομητές για 12 τεύχη --

ΕΛΛΑΔΑ-ΚΥΠΡΟΣ (12.000 ΔΡΧ.)

ΗΠΑ (\$60), ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ (\$ ΑΥΣΤΡ. 96), ΕΥΡΩΠΗ (ECU50, DM94, FR335, £39, \$55)

Όνομα

Διεύθυνση

ΧώραΤηλέφωνο

Εμβάσματα: Σ. Ελληνιάδης•Σόλωνος 85•Αθήνα 106 79•Τηλ. 3629569

Στου Χαροκόπου και στην Καλλιθέα

ΤΟ ΣΤΕΚΙ

ΚΑΛΥΨΟΥΣ 45 (ΤΗΛ: 9524.515)

ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ
ΣΜΥΡΝΕΚΑ
ΛΑΙΚΑ



ΡΕΜΠΕΤΙΚΗ ΚΟΜΠΑΝΙΑ



ΙΟΡΔΑΝΗΣ
ΤΣΟΜΙΔΗΣ

Συμμετέχει ο

ΙΟΡΔΑΝΗΣ
ΤΣΟΜΙΔΗΣ

Συντροφιά με εκλεκτούς μεζέδες και 30 είδη κρασιών
(πλήσιον Γηπέδου Καλλιθέας & κιν/φου ΚΑΛΥΨΩ)

ΣΑΣ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΠΕΜΠΤΗ ΕΩΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΗ,
ΓΙΟΡΤΕΣ & ΑΡΓΙΕΣ



Για Ρεπερτόριο Πάνος

Νίκος ΣΠΑΘΙΑ
Κώστας ΣΕΙΛΑΝΤΑΣ
ΚΑΡΟΥΛΑ
Βασίλειος ΜΠΑΡΜΑΚΙΔΟΥ
Βαγγέλης ΣΚΙΝΗΣ
και ο παραδοσιακός
ΧΙΝΟΣ ΜΠΙΛΑΓΙΑΝΝΟΣ

ΕΜΠΕΔΟΚΛΕΟΥΣ & ΠΡΟΚΛΟΥ 41
ΓΙΑ ΒΑΡΝΑΒΑ, ΠΑΓΚΡΑΤΙ
ΤΗΛ.: 7526.074, 7015.757

Η δισκογραφική εταιρία HIGH MUSIC σας παρουσιάζει



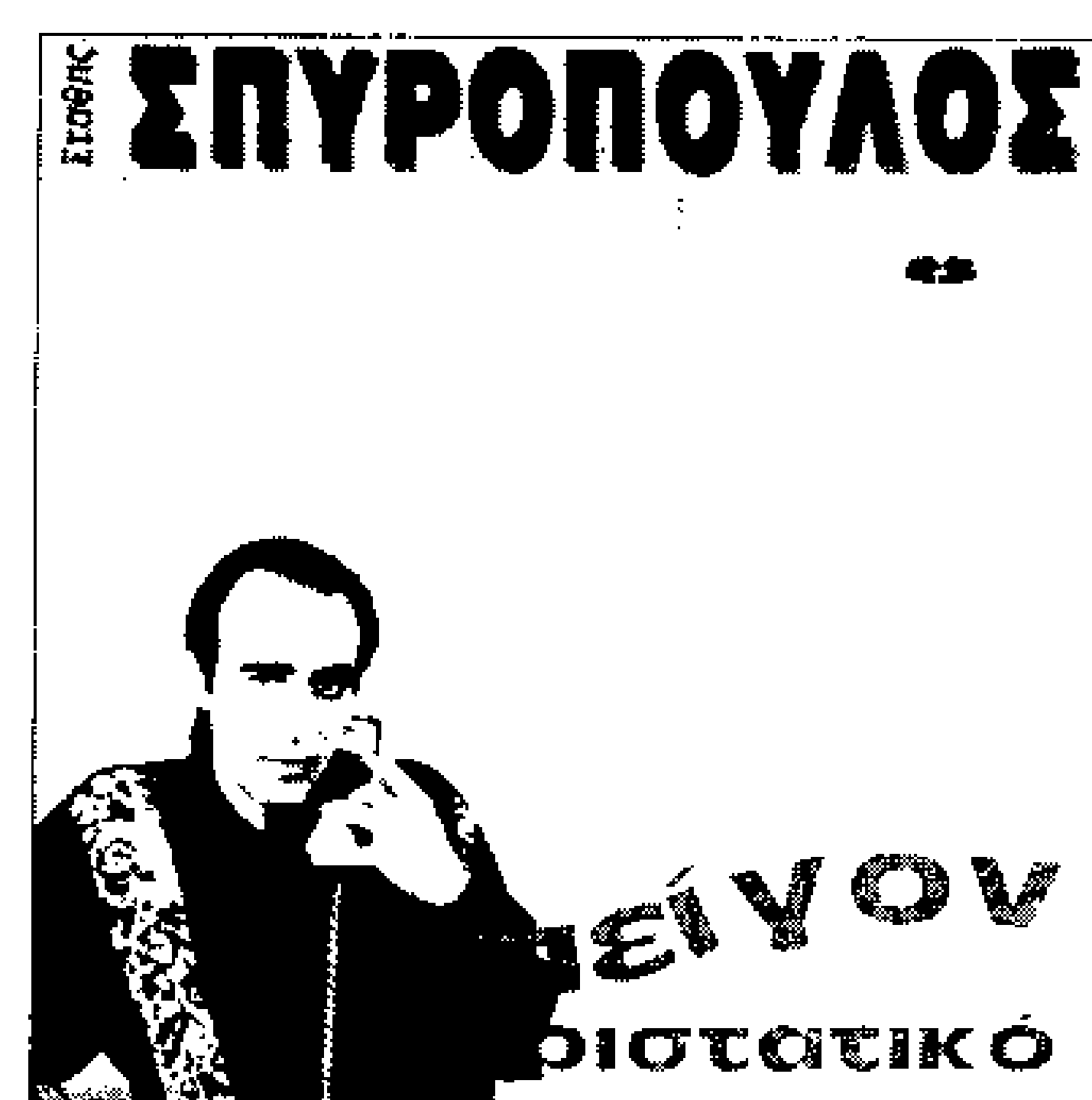
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ
Εγώ είμαι του λαού παιδί



ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Είδες



ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΛΗΜΕΡΗΣ
Εύκολο είναι



ΣΤΑΘΗΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Επείγον περιστατικό



ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΛΑΚΟΥΜΑΝΟΣ
Θα με χρειαστείς



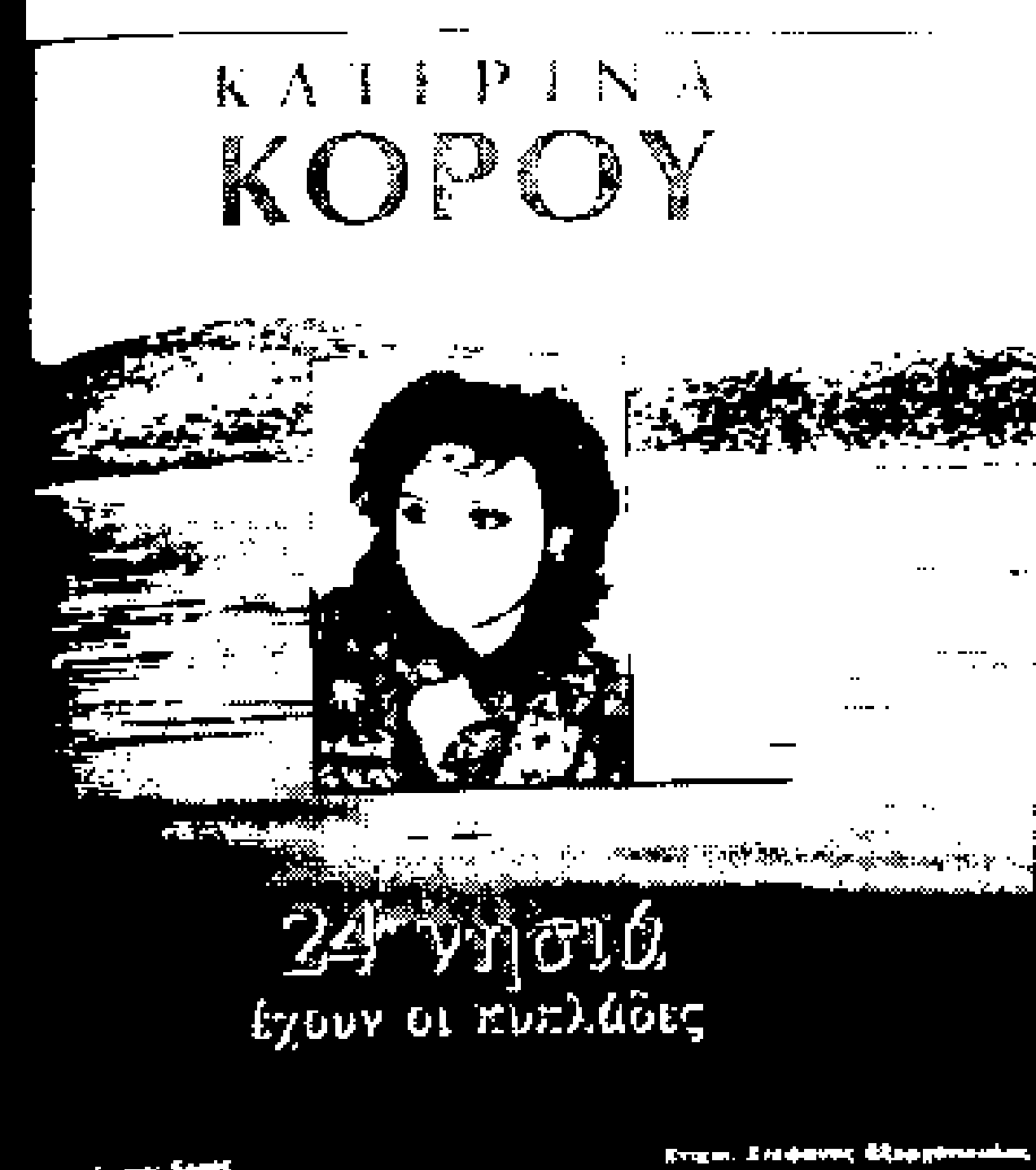
ΤΖΟ ΟΥΛΙΑΣ
Είναι ... χαι



ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΕΡΜΠΟΣ
Το προαισθάνομαι



ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΡΥΠΑΡΗ
Ιδιαίτερα μαθήματα



ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΡΟΥ
24 νησιά έχουν οι Κυκλάδες



ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
Μεσοπέλαγα



ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΤΕΛΙΕΡΗΣ
Βοτσαλάκια και κοχύλια

Επίσης κυκλοφορούν :

ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΑ
Απ' το Αιγαίο πέλαγος
ΜΑΚΗΣ ΔΑΝΤΙΛΗΣ
Προκαθείς
ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΑΚΗΣ
Χίλιες φορές παράνομος
ΘΩΜΑΣ ΚΟΛΑΣΗΣ
Τα σφηνάκια
ΠΑΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
Κερνάω απόγε ένα μπουκάλι
ΣΠΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ
Ο παράνομος δεσμός μας



HIGH MUSIC Πατησίων 335 & Σαρανταπόρου 1, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 21.11.400

• ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΛΑΪΚΟ
ΤΡΑΓΟΥΔΙ

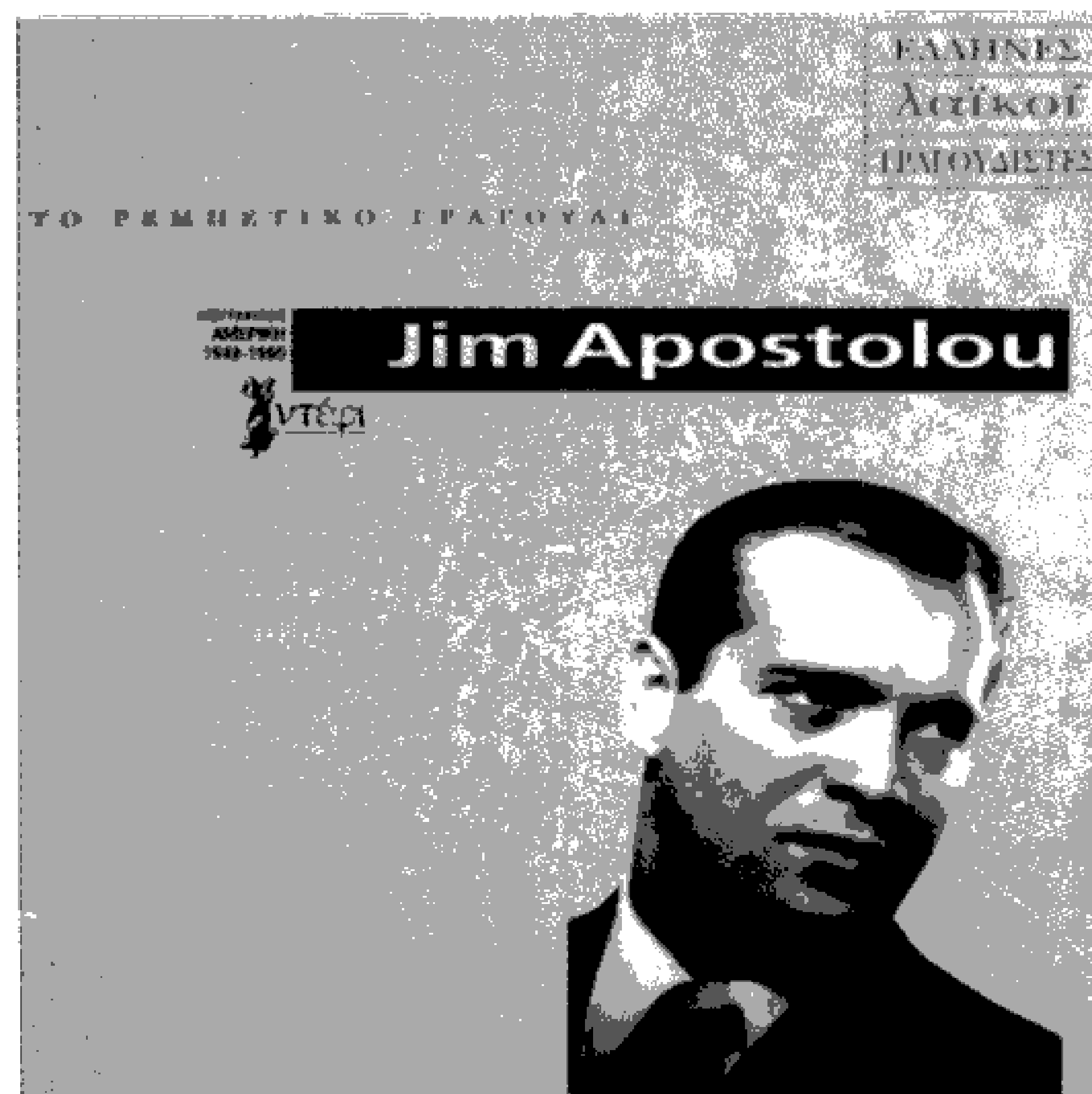
ΤΟ



παρουσιάζει



ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗΣ
Στο δρόμο του Μάρκου



JIM APOSTOΛΟΥ
Προγραφές στην Αμερική



ΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
Αρχόντισσα του λιμανιού



ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
Κρυστάλλινες νύχτες

τέσσερις ελληνικές όψεις

Από τα καλά καταστήματα δίσκων
και το Ντέφι (τηλ.: 3629.569, φαξ:3641.334)